

SỰ PHÁT TRIỂN CỦA HỆ THỐNG TÀI KHOẢN QUỐC GIA VÀ HƯỚNG SỬA ĐỔI NĂM 2025

*ThS. NghiêM Thị Vân**

1. Lịch sử hình thành Hệ thống tài khoản quốc gia

Hệ thống tài khoản quốc gia (viết tắt là SNA) là tập hợp các khuyến nghị chuẩn mực được quốc tế thống nhất để biên soạn các chỉ tiêu phản ánh hoạt động kinh tế. SNA bao gồm một hệ thống các tài khoản kinh tế vĩ mô rõ ràng, nhất quán và có tính tổng hợp trong đó các khái niệm, định nghĩa, phân loại và quy tắc hạch toán được quốc tế thống nhất. Phiên bản SNA được Ủy ban Thống kê Liên Hợp Quốc thông qua và đang lưu hành là phiên bản SNA 2008 - bản cập nhật của SNA 1993, trong đó bổ sung các vấn đề do những thay đổi về môi trường kinh tế, những tiến bộ trong nghiên cứu phương pháp luận và nhu cầu của người dùng tin.

Năm 1947, tại phiên họp đầu tiên, Ủy ban Thống kê Liên hợp quốc (UNSC) đã nhấn mạnh sự cần thiết cần phải có bộ tài liệu

thống kê chuẩn mực quốc tế phục vụ công tác biên soạn và cập nhật các số liệu thống kê có tính so sánh quốc tế để hỗ trợ cho một loạt các nhu cầu về hoạch định chính sách. Cụ thể, UNSC đã tham vấn với các tổ chức, cơ quan chuyên môn khác nên xây dựng các hướng dẫn về thống kê tài khoản quốc gia (tài khoản thu nhập và tài khoản chi tiêu quốc gia), đưa vào các thông lệ tốt nhất và tính so sánh quốc tế. Sau thời gian nghiên cứu và xây dựng, bộ Chuẩn mực tài khoản quốc gia đầu tiên được ban hành vào năm 1953 (viết tắt là SNA 1953), ban đầu bao gồm 6 tài khoản và 12 bảng, trình bày chi tiết và phân loại các giao dịch trong nền kinh tế. Các khái niệm và định nghĩa về tài khoản quốc gia đã được áp dụng rộng rãi cho hầu hết các quốc gia, kể cả các nước đang phát triển.

SNA 1968 đã mở rộng đáng kể phạm vi của các tài khoản quốc gia bằng cách bổ sung các tài khoản đầu vào - đầu ra và bảng

* *Vụ Hệ thống Tài khoản quốc gia, Tổng cục Thống kê*

cân đối tài khoản; đồng thời cũng quan tâm nhiều hơn đến các ước tính theo giá cố định và dành nguồn lực để kết nối SNA và Hệ thống sản phẩm vật chất (viết tắt là MPS) tương đồng với nhau hơn. Đến năm 1993, SNA đã đạt một bước tiến lớn so với các phiên bản trước đây về tài khoản quốc gia bằng việc đạt được kết quả hài hòa giữa SNA và các chuẩn mực thống kê quốc tế khác.

SNA 2008 là phiên bản mới nhất về tài khoản quốc gia, được Ủy ban Thống kê Liên hợp quốc thông qua. Trong đó, 17 Chương đầu tiên của SNA 2008 giới thiệu các quy tắc cân đối, các tài khoản và các bảng biểu; ngoài ra 12 chương còn lại diễn giải và mở rộng của các tài khoản và bảng biểu của toàn bộ hệ thống tài khoản quốc gia. Để hướng dẫn biên soạn thực tế, các cơ quan quốc tế đã phát triển các sổ tay theo chủ đề riêng biệt dành cho các quốc gia tham khảo khi áp dụng.

Hướng tới SNA 2025, việc cập nhật SNA 2025 sẽ dựa trên cải tiến bản SNA 2008 với quan điểm cần tiếp cận xa hơn GDP theo Hệ thống SNA truyền thống. Chẳng hạn, cần thiết phải lập các công cụ đo lường, đánh giá sự phồn thịnh và bền vững của quốc gia, cách thức phân bổ lợi ích kinh tế giữa các đối tượng là doanh nghiệp, hộ gia đình, cá nhân và giữa các vùng địa lý. SNA cập nhật cũng cần phải phù hợp hơn với Tài khoản môi trường (viết tắt là SEEA) thông qua khuyến nghị sử dụng các hệ thống phân loại để kết nối giữa kinh tế với môi trường; nghiên cứu xử lý các tài sản sinh học, định giá tài nguyên thiên nhiên và các giao dịch thương mại về phát thải khí nhà kính. Ngoài ra, SNA cập nhật sẽ nghiên cứu kỹ hơn về kinh tế phi

chính thức ở các nước; phát triển hợp tác tăng cường năng lực thống kê, đặc biệt trong lĩnh vực môi trường; tăng cường liên kết số liệu thống kê SNA với các quốc gia trong khu vực và thế giới.

Nội dung SNA 2025 dự kiến bao gồm 39 Chương, chia ra 7 phần bao gồm: (a) Giới thiệu chung và tổng quan; (b) Lý luận cơ bản; (c) Cấu trúc khung tài khoản quốc gia và chuỗi tài khoản; (d) Các vấn đề liên ngành; (e) khu vực thể chế và khu vực kinh tế; (f) Các tài khoản và các bảng mở rộng theo chủ đề; (g) Tài liệu bổ sung.

2. Quá trình cập nhật SNA 2008 để hướng tới SNA 2025

Tại phiên họp thứ 51, Ủy ban Thống kê Liên hợp quốc đã yêu cầu Nhóm công tác về Tài khoản quốc gia (viết tắt là ISWGNA) với sự hỗ trợ của Nhóm chuyên gia tư vấn về tài khoản quốc gia (viết tắt là AEG) xây dựng lộ trình sửa đổi SNA 2008 để Ủy ban thông qua vào năm 2025, sau đó gọi phiên bản mới là SNA 2025. Để minh bạch và thuận lợi cho việc trao đổi và tra cứu thông tin, Ủy ban đã xây dựng và sử dụng Trang thông tin quản lý dự án sửa đổi SNA 2008 làm nơi lưu trữ tất cả các tài liệu (bao gồm chương trình làm việc, báo cáo tiến độ thực hiện, biên bản họp Nhóm ISWGNA, v.v.).

Trang thông tin quản lý dự án sửa đổi SNA 2008 cung cấp dự thảo các Chương của SNA 2025 với các Hướng dẫn ghi chú, các chương dự thảo và các chương cuối cùng của SNA 2025. Nhìn chung, công việc triển khai cập nhật và sửa đổi SNA 2008 sẽ tập trung vào các nội dung chính, bao gồm:

➤➤➤ THỐNG KÊ VÀ CUỘC SỐNG

- Thực hiện nghiên cứu kỹ thuật về các vấn đề ưu tiên và tài khoản quốc gia khác, đồng thời tiến hành thử nghiệm và lựa chọn tính toán thử một số khuyến nghị.

- Đưa ra một loạt các Ghi chú hướng dẫn dựa trên chương trình nghiên cứu SNA thống nhất.

- Một tính năng quan trọng mới trong thành phần nghiên cứu của bản cập nhật chương trình làm việc SNA 2008 là đưa vào ước tính thử nghiệm hoặc thực hiện sớm đối với một số khuyến nghị trong ghi chú hướng dẫn.

- Thành lập các nhóm chuyên trách để thực hiện nghiên cứu kỹ thuật và soạn thảo hướng dẫn.

- Tham vấn rộng rãi để lấy ý kiến góp ý của người biên soạn tài khoản quốc gia trên thế giới, nhà hoạch định chính sách, viện nghiên cứu và các tổ chức tư nhân về các vấn đề liên quan đến lĩnh vực chuyên ngành. Tổ chức tham vấn được tiến hành bằng hình thức trả lời trực tuyến và thông qua các hội thảo, diễn đàn thảo luận toàn cầu và ở cấp khu vực.

Quan điểm sửa đổi, cập nhật SNA 2008 phải đảm bảo được tính thống nhất tổng thể với các chuẩn mực thống kê khác trong hệ thống thống kê kinh tế. Đặc biệt, sẽ thành lập các Nhóm công tác để thảo luận các vấn đề chồng chéo trong các chương trình nghiên cứu của tài khoản quốc gia, thống kê cán cân thanh toán quốc tế, thống kê tài chính chính phủ, thống kê tài khoản môi trường, danh mục bảng phân loại quốc tế, danh mục sản phẩm theo mục đích sử dụng... (viết tắt lần lượt là: SNA, BPM, GFS, SEEA, ISIC và CPC...).

Đến nay, đã thành lập được 10 nhóm công tác với các công việc cụ thể:

- Nhóm công tác về kinh tế số: có nhiệm vụ giải quyết các vấn đề phát sinh từ quá trình số hóa trong khuôn khổ sửa đổi. Các nội dung về kinh tế số trong Hướng dẫn ghi chú bao gồm: đo lường giá và khối lượng hàng hóa và dịch vụ bị ảnh hưởng bởi quá trình số hóa; tài sản tiền điện tử; cách xử lý các sản phẩm số "miễn phí" trong tài khoản quốc gia; đánh giá lại và định giá sản phẩm "miễn phí" trong Tài khoản vệ tinh; tăng khả năng hiển thị của số hóa trong thống kê kinh tế thông qua việc phát triển Bảng Nguồn và sử dụng kinh tế số; ghi dữ liệu vào Tài khoản quốc gia; hiển thị trí tuệ nhân tạo trong các tài khoản quốc gia; điện toán đám mây; kết hợp các nền tảng trung gian kỹ thuật số vào Hệ thống Tài khoản Quốc gia; mã thông báo.

- Nhóm công tác phúc lợi và bền vững tập trung vào các Hướng dẫn về: Khung khổ SNA cho an sinh xã hội và phát triển bền vững; phân phối thu nhập, tiêu dùng và của cải hộ gia đình; hoạt động giúp việc hộ gia đình không được trả lương; lao động, vốn con người và giáo dục; các chỉ số về chăm sóc sức khỏe trong hệ thống tài khoản quốc gia; tính toán quyền sở hữu kinh tế và sự cạn kiệt tài nguyên thiên nhiên; xử lý các cơ chế mua bán phát thải; tài khoản tài nguyên sinh vật; ghi lại các điều khoản; định giá tài nguyên khoáng sản và năng lượng; xử lý tài nguyên năng lượng tái tạo như tài sản; phân loại môi trường; phân biệt giữa giao dịch thuế và dịch vụ với các trường hợp khác.

- Nhóm công tác toàn cầu hóa: định giá hàng hóa xuất nhập khẩu theo tiêu chuẩn

quốc tế (điều chỉnh CIF-FOB); xử lý các dòng tài chính của công ty đa quốc gia; chuyển giá; xử lý với các thực thể có mục đích đặc biệt và theo thường trú; quyền sở hữu kinh tế đối với các sản phẩm sở hữu trí tuệ; thương mại và nhà sản xuất hàng hóa không có công xưởng và ghi lại các giao dịch của họ; chuỗi giá trị toàn cầu và giá trị tăng thêm thương mại; loại hình sắp xếp sản xuất toàn cầu; thanh toán cho vốn tri thức phi sản xuất (Tài sản tiếp thị);

- Nhóm thông tin truyền thông: khung đánh giá để đo lường sự phù hợp với các tiêu chuẩn thống kê kinh tế; thuật ngữ và tên gọi của Chuẩn mực thống kê kinh tế; nguyên tắc phân loại để truyền đạt số liệu thống kê kinh tế, sản phẩm và cập nhật sản phẩm; sử dụng phương pháp luồng sản phẩm trong tài khoản quốc gia.

- Nhóm công tác về hệ thống tài chính: phân tích chi tiết hơn về lĩnh vực thể chế và công cụ tài chính; đối xử bất đối xứng với lợi nhuận giữ lại; giao dịch ngược; các công cụ tài chính phái sinh; xử lý Hợp đồng hoán đổi nợ quá hạn; nắm bắt trung gian tài chính phi ngân hàng trong hệ thống tài khoản quốc gia; tác động của Fintech đối với thống kê kinh tế vĩ mô; định giá chứng khoán nợ theo cả giá trị thị trường và giá trị danh nghĩa; định giá các khoản cho vay (giá trị hợp lý); xử lý tài sản thế chấp bằng tiền mặt; các sản phẩm bảo hiểm hỗn hợp và hưu trí; đo lường lợi nhuận khi mua và bán các công cụ tài chính; xử lý giao dịch bao thanh toán; ưu đãi

nợ; quyền đăng ký; ghi lại tài sản tiền điện tử trong thống kê kinh tế vĩ mô.

- Nhóm công tác về kinh tế phi chính thức tập trung vào khung đo lường khu vực kinh tế phi chính thức bao gồm khu vực phi chính thức và việc làm phi chính thức.

- Nhóm công tác về tài chính Hồi giáo tập trung vào kinh tế tài chính Hồi giáo và thống kê nước ngoài.

- Nhóm công tác về cán cân thanh toán: cán cân thanh toán; ghi lại các Chương trình đầu tư để lấy quốc tịch; xử lý tài sản bên ngoài và thu nhập liên quan được kê khai theo quy định miễn thuế trong thống kê khu vực bên ngoài; đối xử công bằng trong các tổ chức quốc tế dưới hình thức cổ phiếu chưa niêm yết hoặc vốn chủ sở hữu không thể chuyển nhượng.

- Nhóm công tác về tài khoản vãng lai: hoạt động buôn bán và các nhà sản xuất không có nhà xưởng; xử lý thuê hoạt động trong kế toán doanh nghiệp; quyền sở hữu kinh tế trong bối cảnh giao dịch cho thuê tài chính; phân loại thương mại dịch vụ; xử lý các gói du lịch liên quan đến sức khỏe; thuế và phí đối với vé của hành khách; ghi nhận tiền phạt; định giá hàng hóa xuất nhập khẩu (điều chỉnh CIF-FOB).

- Nhóm công tác về đầu tư nước ngoài: định giá vốn chủ sở hữu chưa niêm yết; thực thể thuộc sở hữu hoặc kiểm soát của Chính phủ được sử dụng cho các mục đích tài chính; xử lý lợi nhuận giữ lại; xác định siêu cổ tức và thiết lập ranh giới giữa cổ tức và

➤➤➤ THỐNG KÊ VÀ CUỘC SỐNG

rút vốn cổ phần trong hoạt động đầu tư trực tiếp.

3. Tính toán thử nghiệm và tham vấn toàn cầu với SNA 2025

Một tính năng quan trọng mới của bản cập nhật chương trình làm việc SNA 2008 là đưa vào công việc ước tính thực nghiệm đối với một số khuyến nghị trong ghi chú hướng dẫn. Không phải tất cả các Ghi chú Hướng dẫn trong quá trình nghiên cứu đều phải ước tính thử nghiệm và chúng cũng không được áp dụng chung cho tất cả các quốc gia.

Một nhóm các quốc gia tình nguyện được chọn từ tất cả các khu vực và đại diện cho các mức độ phát triển thống kê khác nhau sẽ được cung cấp hỗ trợ kỹ thuật để hỗ trợ họ thực hiện sớm các khuyến nghị đã chọn với mục tiêu tạo ra các ước tính thử nghiệm.

Các ước tính thử nghiệm sẽ được phát triển theo hướng dẫn thực tế được mô tả trong các ghi chú hướng dẫn, có thể bao gồm các tham chiếu đến các hướng dẫn hiện có về tổng hợp số liệu thống kê. Từ năm 2022, UNSC đã gửi thư mời bày tỏ sự quan tâm tham gia vào quá trình ước tính thử nghiệm một số chỉ tiêu theo hướng sửa đổi SNA 2025 tới các quốc gia.

Các chủ đề ưu tiên tham vấn toàn cầu: Số hóa phúc lợi và tính bền vững toàn cầu hóa hệ thống tài chính và thanh toán; Kinh tế phi chính thức; Hồi giáo tài chính; Truyền thông. Trong đó, Việt Nam tham gia vào 5/7 chủ đề ưu tiên tham vấn toàn cầu. Thời gian tổ chức tham vấn bắt đầu từ năm

2021 với 60 chủ đề cụ thể lấy ý kiến tham vấn toàn cầu.

Ngoài tham vấn toàn cầu trực tuyến, Ủy ban Thống kê Liên Hợp Quốc còn tổ chức Hợp phần tiếp cận cộng đồng thông qua một loạt hội thảo khu vực (Web) để chia sẻ thông tin về tiến độ soạn thảo các ghi chú hướng dẫn và lịch trình tham vấn toàn cầu, đồng thời thu thập phản hồi từ người biên soạn tài khoản quốc gia và giới thiệu hợp phần ước tính thử nghiệm của bản cập nhật.

4. Phương hướng hoàn thiện thống kê tài khoản quốc gia Việt Nam

Trong 30 năm áp dụng SNA ở Việt Nam, nhu cầu sử dụng thông tin thống kê của các tổ chức, cá nhân càng ngày càng lớn. Tài khoản quốc gia là hệ thống lý luận chuẩn mực được quốc tế thống nhất về đo lường hoạt động kinh tế. Do vậy, việc áp dụng SNA sẽ giúp các quốc gia có một hệ thống đo lường kinh tế vĩ mô chuẩn mực và có tính so sánh về mặt quốc tế và có cung cấp một cái nhìn tổng quan về các hoạt động kinh tế của một quốc gia, làm nền tảng cho phân tích kinh tế và xây dựng chính sách. SNA cũng cung cấp một khuôn khổ tổng hợp về các chuẩn mực trong lĩnh vực thống kê kinh tế; từ đó tạo sự thống nhất giữa thống kê của các bộ ngành quản lý và tổng thể nền kinh tế, qua đó các chính sách, chiến lược, kế hoạch của quốc gia cũng đồng bộ, thống nhất và đạt được hiệu quả tốt hơn.

Việt Nam đang trở thành điểm đến và thu hút các dòng vốn đầu tư nước ngoài rất lớn vào trong lãnh thổ, đi vào nền kinh tế, tham gia vào các hoạt động sản xuất kinh doanh.

Việc áp dụng SNA, đặc biệt là bắt kịp với các phiên bản hiện hành như SNA 2008 và hướng tới SNA 2025 sẽ giúp số liệu của Việt Nam có tính so sánh quốc tế và đối chiếu với nhiều quốc gia khác trên thế giới.

Cập nhật, hoàn thiện khung lý luận về thống kê tài khoản quốc gia của Việt Nam và thế giới trong thời gian sắp tới giúp Việt Nam bắt kịp với sự vận động và phát triển của nền kinh tế thế giới nói chung và của Việt Nam nói riêng, đảm bảo tính cạnh tranh về vị thế ngành Thống kê Việt Nam trên trường thế giới và đảm bảo tính so sánh quốc tế, đặc biệt trong bối cảnh hội nhập quốc tế sâu và rộng như hiện nay. Cập nhật khung lý luận hướng tới các vấn đề quan trọng như: chỉ tiêu GDP gắn với phúc lợi; xây dựng hệ thống hạch toán tài khoản môi trường; đồng bộ hóa các nguồn dữ liệu và tăng cường khai thác và sử dụng số liệu từ hồ sơ hành chính.

Kể từ khi bắt đầu áp dụng SNA 1993 đến nay, Việt Nam đã biên soạn kịp thời các số liệu thuộc lĩnh vực tài khoản quốc gia theo phạm vi cả nước và tỉnh, thành phố trực thuộc trung ương phù hợp với chuẩn mực của SNA, đáp ứng tốt nhu cầu cung cấp thông tin phục vụ công tác điều hành của Chính phủ, các bộ ngành và địa phương cũng như người dùng tin.

Dưới sự hỗ trợ của Ngân hàng phát triển Châu Á (ADB), năm 2002, đã tiến hành thử nghiệm lập nhóm tài khoản hiện hành theo khu vực thể chế cho một số năm dựa trên nguyên tắc của SNA 1993 bao gồm: tài khoản sản xuất, tài khoản tạo thành thu nhập, tài khoản phân phối thu nhập lần đầu, tài khoản

phân phối lại thu nhập, tài khoản sử dụng thu nhập khả dụng.

Bảng cân đối liên ngành (Bảng IO) - trung tâm của Hệ thống Tài khoản quốc gia, mô tả toàn diện nhất mọi khía cạnh của một nền kinh tế từ cấu trúc kinh tế, các mối quan hệ liên ngành, các tác động, ảnh hưởng, liên kết ngược, xuôi, lan tỏa... giữa nội bộ các cấu phần kinh tế, giữa các tác động ngoại lai với các cấu phần kinh tế và ngược lại đã được lập cho các năm: năm 1989 (cỡ bảng 54x54), tiếp theo là bảng IO năm 1996 (cỡ bảng 97x97), năm 2000 (cỡ bảng 112x112), năm 2007 (cỡ bảng 138x138) và năm 2012 (cỡ bảng 164x164).

Hàng năm, Việt Nam luôn hoàn thành trách nhiệm báo cáo, cập nhật nội dung, phương pháp luận và kết quả biên soạn GDP cho Ủy ban Thống kê Liên Hợp Quốc. Bên cạnh đó, là thành viên có trách nhiệm của cộng đồng SNA thế giới, Việt Nam đã tham gia công tác cập nhật khung lý thuyết SNA 2025 thông qua việc tham gia khảo sát, trả lời bảng hỏi, trả lời tham vấn các nội dung mới cập nhật được xin ý kiến; tham gia đánh giá, góp ý các ấn phẩm thống kê và tham gia nhóm công tác tài khoản quốc gia của Ủy ban Thống kê Liên Hợp Quốc về cập nhật SNA.

Tài liệu tham khảo

1. The System of National Accounts (UNSD)

<https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna.asp>

2. Toward the 2025 SNA (UNSD)

<https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/Towards2025.asp>